

УДК 261.7

А. В. Райчинець
здобувач кафедри культурології
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

ВІДКРИТІСТЬ МУСУЛЬМАНСЬКОЇ ТЕОЛОГІЇ ФЕТХУЛЛАХА ГЮЛЕНА

У 1996 році американський соціолог і політолог С. Гантінгтон опублікував дослідження «Зіткнення цивілізацій» [1], у якому аналізував можливість радикального протистояння між західною та ісламською цивілізаціями. Дискусія, породжена цим дослідженням, спричинила посилення інтересу науковців до проявів ліберального і поміркованого ісламу. В українському науковому дискурсі спеціально цю тематику досліджував П. Варбанець [2; 7], який у власній дисертації та численних статтях доводить таке: лабораторією, у якій відбувається експеримент із встановлення можливості поміркованого ісламу, є Туреччина, на приклад якої орієнтуються еліти багатьох країн Азії та інших частин світу, а також представники мусульманської спільноти в ЄС [2, с. 152–154]; сьогодні найбільш перспективним напрямом поміркованого ісламу в Туреччині є теологія Фетхуллаха Гюлена, рух якого нараховує близько 200 000 членів, а число прихильників досягає 4 млн. [2, с. 134–137]. Зусилля членів руху спрямовані на розвиток освіти і виховання нової еліти багатьох країн у численних приватних школах і ліцеях, у яких учням дається весь спектр сучасних знань і навичок, а також через заняття з етики пропонується поміркована пост-консервативна версія ісламу [3, с. 386]. Релігійно-езнавчого аналізу теології Ф. Гюлена, яка є основою теорії та практики найвпливовішої течії ліберального ісламу в Туреччині та світі, ще не було здійснено.

Важливість вивчення ісламської теології Ф. Гюлена усвідомлюється у сучасній науці. П. Шликов відзначає, що рух Ф. Гюлена відіграє провідну роль у процесах десекюляризації у Туреччині та країнах Центральної Азії [3]. Поміркований іслам Ф. Гюлена проповідіть прийняття усєї сучасної науки, яка нібито повністю суголосна Корану, що прочитується «глибоко», а не «поверхнево»: релігія надихає науковців на все нові відкриття, а також дає орієнтацію у питаннях, що поки що виходять за межі науки [4, с. 201]. Крім того, ідеалістична метафізика – суфістська і західна – має бути допоміжною ланкою для гармонізації науки і релігії [4, с. 209–215]. На цій ідейній основі прибічники Ф. Гюлена розгорнули широку і впливову діяльність, формуючи у своїх школах кадри для нової політичної та суспільної еліти, які мають послуговуватись ідеалом служіння усім людям незалежно від їхніх релігійних, національних, расових та інших ознак. Дослідники зазначають, що пропонує Ф. Гюленом етика служіння суспільству надає віруючим мотивацію, аналогічну до тієї, що мали протестанти у своїй трудовій етиці за дослідженнями М. Вебера [2, с. 137]. З політологічного погляду «консервативні демократи» Туреччини розкололись на традиціоналістів та модерністів, і Ф. Гюлен, безумовно, належить до других. На думку Х. Крамера [5, с. 81], традиціоналісти «дотримуються національних ісламських традицій і національних цінностей у суспільстві у цілому; підкреслюють пріоритет прав ісламської громади і держави над індивідуальними правами; є носіями консервативного правотцентриського світогляду та зазвичай походять із сільської периферії. Для них ісламська ідентичність рівноцінна турецькій ідентичності, персональна набожність ідентифікується із традиційним способом життя. Але вони не виступають проти модернізації, що виражається у технічному розвитку, індустріалізації і сильній державі, за умов збереження традиційної структури суспільства і політики» [2, с. 139–140]. Ф. Гюлен критикує такий традиціоналізм за відступ від демократичних ідеалів, відсутність розуміння важливості релігійної толерантності та свободи, нездатність представити іслам привабливим у глобальному дискурсі. Консервативні демократи, до яких належить Ф. Гюлен і яких умовно називають «модерністами», при-

йняли ідеї С. Нурсі про відсутність суттєвих підстав для зіткнення між Сходом і Заходом. Вони вважають, що ідеали ісламу є за своєю суттю універсальними не менше, ніж соціальна доктрина християнства [2, с. 133]. «На відміну від традиціоналістів, модерністи, – пише Х. Крамер, – проповідують ісламські ідеї, що підкреслюють концепцію умми чи «золотої доби ісламу», коли ісламською громадою правили пророк і перші халіфи. Їхні міркування надихаються західною соціологією, особливо постмодерністською критикою модернізації, і мають тенденцію до підтримки індивідуальності проти громади і держави. Вони інтерпретують іслам у межах сучасного мислення без поширення релігії за межі релігійної сфери. Щодо економічних та соціальних питань вони підтримують бідних проти багатіїв. Вони вийшли з міських низів і підтримують сучасні форми організації і дискурсу проти традицій громади і мовчання» [5, с. 81–82; 2, с. 140]. Сьогодні Р. Ердоган намагається утримати монополію свій вплив на консервативно-демократичну ідею у Туреччині, але авторитарні тенденції у його політиці роблять рух Ф. Гюлена впливовою і перспективною силою, здатною віднайти в ісламі нові джерела для демократичного розвитку [6].

Метою дослідження є аналіз основних положень мусульманської теології Ф. Гюлена щодо толерантності й екуменічного діалогу, прав людини і цінності життя.

Духовними витоками теології Ф. Гюлена є традиційний для Туреччини поміркований іслам [2, с. 134] і творчість С. Нурсі (1877–1960). Вплив останнього на теологічну думку Туреччини можна порівняти хіба що із впливом В. Соловйова на російську релігійну філософію Срібного віку. Коментар С. Нурсі на Корані, відомий як 14-томник «Трактати Світла», проповідіть досягнення у недалекому майбутньому цілісного знання на основі Корану. С. Нурсі був переконаний, що іслам є найбільш раціональною релігією, яка спирається не на чудеса, здійснені засновником, а на очевидний зміст учення, логічність і доведеність якого все більше підтверджується із розвитком людства. Слід сказати, що християнські полемісти постійно звертали увагу на те, що Мухамед, на відміну від інших пророків (особливо Ісуса Христа), не творив чудес, не давав передбачень майбутнього, а зосереджувався на проповіді істини строгого монотеїзму [8, с. 75–92]. Мусульманські теологи те, що християнам здавалося слабкістю ісламу, перетворюють на перевагу цієї релігії. С. Нурсі переконаний, що розвиток науки та філософії («логіки») призведе до підтвердження істинності ісламу як найраціональнішої релігії, за якою майбутнє. Зокрема, відомим є висловлювання С. Нурсі: «В майбутньому, в якому буде правити розум, наука і технології, безсумнівно, буде правити Коран, який спирається на раціональні докази, який усі свої приписи обґрунтовує розумом» [9].

Ф. Гюлен повністю приймає ідею С. Нурсі про відсутність нездоланих суперечностей між наукою і релігією, Заходом і Сходом. Лише часткове знання, яке не освітлене принципами метафізики, може віддаляти від релігії. «Відірвані одна від одної наукові дисципліни з різноспрямованими методологіями категорично не дадуть очікуваного нами результату – пізнати світобудову і її суть і тим самим досягнути смислу світобудови, що стосується практики нашого існування. Вони не тільки не зможуть нам дати це, вони віддаляють нас від смислу й істинного змісту всесвіту, у результаті чого все буття постає перед нами як мертві образи і форми» [4, с. 211]. В ісламі Ф. Гюлен виокремлює дві складові: зовнішню форму та внутрішній зміст. Зовнішнім виміром ісламу є «ширіат», під яким Ф. Гюлен розуміє ісламський спосіб життя. Внутрішній зміст ісламу – це духовна метафізика суфізму, у центрі якої – віра [4, с. 234–236].

Шіріат невіддільний від метафізичної практики, оскільки спрямований на «самоконтроль, аскетизм і самокритичність» [4, с. 235], що і має поглибити суфізм як духовна практика [4, с. 236]. В обох спільна мета – визнання усіма Аллаха [4, с. 235]. Ф. Гюлен пише: «суфізм і юриспруденція ісламу є два факультети одного університету, де кожний із факультетів зобов'язався навчити своїх студентів двом аспектам шариату для застосування їх у щоденному житті. Це такі факультети, які доповнюють один одного, і цілісність університету прямо залежить від їхньої цілісності. Один із них навчає тому, як потрібно молитись, як очиститись для поклоніння, як робити намаз, тримати піст, виплачувати закят, яких принципів дотримуватись у цивільних відносинах. Що ж стосується іншого факультету, то він акцентує свою увагу на зв'язку ритуалу і правових відносин із серцем і душею, вивчає способи, за допомогою яких фізичну сутність можна перевести в людяність істинну, духовну, вказує шлях становлення досконалої людини» [4, с. 236]. Метою суфізму, як і ісламу взагалі, є духовне народження віруючого, здобуття ним «янгольських якостей» і божественного етосу [4, с. 232]. Бути милосердним і люблячим подібно Аллаху – ось категоричний імператив релігійної етики Ф. Гюлена [4, с. 39, 41–42]. Прихильники Ф. Гюлена не належать до певних суфістських братств (тарікатів), оскільки вважають, як і нурсісти, що час таких організацій відійшов у минуле [6]. Особливе значення для Ф. Гюлена має суфійське культивування всеосяжної любові до Бога [4, с. 235], яке має бути доповнене розумною любов'ю до творіння Аллаха – людей, природи, своєї духовної сутності. Цілоком у душі суфізму Ф. Гюлен описує екстатичне прагнення віруючого до Творця, вважаючи його нормативним не лише для мистиків, а й для усіх «істинних мусульман». Згідно із турецьким мислителем, любов до Бога – це «основа всього сущого, найчистіше джерело всіх проявів любові на світі. Співчуття і любов проникають у наші серця від Нього. Всі види людських відносин розвиваються відповідно до нашого ставлення до Нього. Любов до Бога – наша віра й наша душа у фізичному тілі. Крім того, Він дарував нам життя. Якщо ми живемо сьогодні, то це винятково Його воля. Основа всього сущого – Його любов, що випромінюється з раю. Усе, що він створив, належить любові, Він зв'язав Своїм взаєминим з людством святим задоволенням – відчувати любов людей» [4, с. 37]. Таким чином, Ф. Гюлен не лише вважає любов єдиною причиною, що спонукала Аллаха створити світ і людину, а й вважає, що Бог має глибоко особисте відчуття любові людей до Нього. Любов, підкріплена вірою і надією, має проєктивну природу, формуючи ідентичність через селекцію пам'яті та формування образу майбутнього. Виходячи із такого розуміння людини, Ф. Гюлен пише: «Саме така спроможність жити одночасно із сьогодишнім, учорашнім і завтрашнім днем у вірі й надії, любові й божественності надає життю такої глибини, що кожна душа, яка прагне до вишнього світу, знаходить себе в оазі мелодій почуттів і думок. І тим самим рятується від задушливого впливу подій і всього марудного. На мою думку, найміцнішою основою всіх людських стосунків, найчистішим джерелом усіх цих випробовуваних насолод і ключем до любові, туги за Всевишнім, потягу й симпатії до Нього є саме ця віра і ця надія. Кожна людина серця й душі, яка має цю віру і цю надію, може відчутти всю глибину життя, яке непідвладне часу» [4, с. 223]. Зв'язок любові та віри створює ісламську ідентичність, зв'язок любові та надії – ісламську перспективу. Втрата надії, зневіра у минулому і нездатність побачити майбутнє є головними складниками глобальної духовної кризи, яка охопила не лише Захід, а й ісламські країни. На думку Ф. Гюлена, «світ переживає духовну кризу, де основні точки опори людства були поступово послаблені й зруйновані. Філософія депресії, сатанізму, що приховується за брехливою духовністю, матеріалістичні й натуралістичні течії, які щодня множаться, секти, що породжені цими течіями, і масові самогубства, спричинені всім цим. Справді, завдяки всім цим явищам наш світ став схожим на хворого пропасницею, якого постійно лихоманить. Питати у людей,

які втратили свою надію, не знайшовши сенсу в житті, бачать своє минуле як великий цвинтар і уявляють своє майбутнє як страшну невідомість, чому люди накладають на себе руки, вбивають інших людей, чому живають наркотики, є проявом нерозуміння ситуації або ж проявом величезного невігластва» [4, с. 336–337]. Знаюча любов – ось що може породжувати істинну віру та надію, надаючи людству сили подолати духовну кризу.

Із любові до Бога народжується любов віруючого до Його творінь, оскільки у їхній красі, величі, внутрішній гармонії кожен мусульманин має бачити відображення якостей Бога, істинне тлумачення яких дав пророк Мухаммед [4, с. 43]. Теологія краси та любові дозволяє пропонувати віруючим містичне сприйняття світу як нормативне. «У всьому вони чують голоси любові, вони зачаровані ароматом кожної квітки і вважають кожний пейзаж прекрасним відображенням Його Краси. Для Нього ж усе, що вони чують, думають або відчувують, є любов як результат їхнього спостереження». Для істинно віруючих любов має стати єдиним мотивом їхніх учинків, адже вони не поклоняються Богові, щоб здобути рай, але виключно із любові до Нього [4, с. 44]. Любов до інших не повинна бути такою ж сильною і екстатичною, як любов до Бога. «Прихильники багатобожжя люблять людей так, як вони любили б самого Бога, тоді як віруючі люблять людей як творіння Бога, тобто в ім'я їх Творця, і ці почуття абсолютно різні» [4, с. 41–42]. Релігійна любов до людей позбавлена егоїстичних мотивів, не ґрунтується на пристрастному ставленні до інших [4, с. 42]. Навпаки, ставлення до інших стає жертвним і багато у чому парадоксальним виконанням обов'язку любити всіх незалежно від їхнього ставлення. «Як тільки любов розкине намет у долини серця, усі протилежності (наприклад, мир – нестабільність, благоденство – нещастя, солодке – гірке, комфорт – дискомфорт), здавалося б, стають ідентичними» [4, с. 44]. Екстатична любов до Бога та етична любов до інших передбачає подолання самолюбства, тобто егоїстичної любові власного душевного і фізичного ества. Особисте духовне народження люблячих віруючих є першою умовою можливості ідеального суспільства [4, с. 184]. «Найшвидший спосіб уникнути індивідуальних і суспільних криз – припинити втручатись у людську свідомість і навчити людей існувати згідно зі своєю свідомістю і власною волею. Зрозуміло, люди можуть залишатися людьми й поважати загальнолюдські цінності тільки за умови функціонування механізму совісті й поваги до вільного вибору та свідомості людей. Індивідууми тільки тоді можуть називатися справжніми громадянами, коли вони існують за законами совісті і свідомості, у результаті набуваючи достатньо досвіду для того, щоб духовно підтримувати ближніх. В іншому випадку суспільство так і залишиться обмеженим різними соціальними, політичними, адміністративними й економічними проблемами. Співтовариство, утворене з неадекватних, невідповідних частин, не може називатися нацією. А народні маси, які вже досягли національної самосвідомості, але не стали на шлях зцілення, не можуть сподіватися на щасливе майбутнє. Якщо ми прагнемо порятунку для всього суспільства, дуже важливо, щоб кожний його член був належним чином мотивований» [4, с. 49–50]. Відносини любові (або хоча б солідарності) є мотиваційним фундаментом для виконання обов'язків, які має сучасний громадянин у демократичному суспільстві. І першим обов'язком громадянина і віруючого є повага до прав іншого і захист цих прав, особливо – священного права на життя [4, с. 243–245]. Але гідність кожного є недоторканою, тому обов'язком людини є також захист власного життя, релігії, свого роду, інтелекту, майна [4, с. 244]. При цьому пріоритет принципу любові до всіх зумовлює переважання прав іншого над обов'язком захисту релігії. Ф. Гюлен пояснює: «Якось один знайомий сказав мені: «Ви зустрічаєтесь з усіма без винятку, незалежно від віросповідання, і це послаблює у нас почуття «спротиву злу заради імені Бога». На жаль, священний принцип ісламу, що закликає «протистояти злу, ганебному імені Всевишнього», неправильно тлумачать, тому й виникають такі непорозу-

міння. В ісламі основним є «любити все, що створене заради Господа». Принцип «спротиву злу (ганебному) заради імені Бога» спрямований лише проти деяких негативних якостей, думок, почуттів, тобто відчуття ворожості має бути спрямоване проти ганебних якостей, думок, а не людини (яка є досконалим творінням Господа). Тому ми повинні протистояти ідеям аморальності, зневіри. Господь створив людство як спільність шляхетних людей, і кожний певною мірою має частку цієї шляхетності» [4, с. 95]. За цією логікою унеможлиблюється фундаменталістична інтерпретація Корану та ісламського вчення про джихад. Таким чином, Ф. Гюлен намагається віднайти основи для власного варіанту ліберального ісламу не у секуляризаційному лібералізмі, а у містично-консервативному гуманізмі, продовжуючи справу С. Нурсі.

У відстоюванні права кожної людини на життя Ф. Гюлен звертається до відомого вислову із Корану: «Той, хто уб'є живу душу не за душу й не за насильство на землі, той ніби всіх людей знищить. А той, хто цю душу вбереже, той ніби всіх людей спасе від смерті» (Коран, 5:32). На думку Ф. Гюлена, така етична максима радикально відрізняє іслам від інших релігій, оскільки є абсолютною морально-релігійною заборонаю будь-якого вбивства. Також Ф. Гюлен відстоює пріоритет індивідуальних прав над колективними: «Оскільки кожна людина, на відміну від тварин, уособлює все людство, то особистими правами не повинні жертвувати заради суспільства, а соціальні права повинні залежати від індивідуальних прав» [4, с. 322].

Задля обґрунтування прав людини Ф. Гюлен дає власне тлумачення положень із Корану та принципів шариату, доводячи таке: «Іслам таким же чином солідаризується із такими фундаментальними принципами: 1) сила належить істині, іслам заперечує поширену ідею про те, що істина – на боці сили; 2) справедливість і закон – життєво необхідні реалії; 3) свобода віросповідання й право на життя, індивідуальна власність, а також здоров'я (як фізичне, так і розумове) не можуть порушуватися; 4) гарантія таємниці й недоторканості особистого життя; 5) презумпція невинності. Ніхто не може бути бездоказово обвинуваченим у злочині або покараним за злочин, скоєний іншим; 6) колегіальність системи виконавчої влади» [4, с. 310]. Звичайно, у цих словах Ф. Гюлена іслам зображений у дещо ідеалізованому вигляді. Але йдеться про принципи, і турецький проповідник визнає, що в історії існували численні відступи від ісламського соціального ідеалу. На думку Ф. Гюлена, ісламського світу як окремого цілого не існує, а проблеми і виклики, які стоять перед мусульманськими країнами, спільні для всього світу [4, с. 334–336], головна серед них – це духовна криза [4, с. 336]. Турецький проповідник звертає увагу на незворотність глобалізації, завдяки якій «усі люди і країни стали безпосередніми сусідами» [4, с. 335], а тому можуть вирішувати загальні проблеми лише спільними зусиллями [4, с. 336]. У зверненні до Папи Римського Ф. Гюлен підкреслює: «Нашою метою є встановлення братерства серед послідовників трьох монотеїстичних релігій шляхом терпимості й розуміння. Ми, об'єднавшись, можемо стати проти тих заблудлих душ і скептиків, діяти як криголами або як бар'єри проти тих, хто прагне бачити, як так зване зіткнення цивілізацій стане реальністю» [4, с. 359].

На думку Ф. Гюлена, релігійний фундаменталізм, який передбачає радикальне заперечення прав людини в західній та ісламській інтерпретаціях, засновується на використанні користюлюбцями-політиками неграмотності та напівграмотності народних мас [4, с. 335]. Ф. Гюлен пише: «Мені важко, і я повинен це визнати, зрозуміти внутрішню драму такого страхітлого фанатизму, де віра, релігія, етика, свобода думки й роль мистецтва зневажаються. Де сила й влада переходять межі пристойності і стають некерованими. Де почуття й амбіції сприймаються як думки, і ці фальшиві думки примусово насаджуються іншим. Сьогодні, коли рівень освіченості людей досяг значних висот, а інтелектуальність голосно заявляє про себе, всупереч очікуваному віддаленню між освіченістю й невіглаством, між світлом і

темрявою, зближення цих протилежностей вказує нам на утворення якоїсь темної структури й голосно сповіщає про наявність серйозної проблеми. Така розбіжність викликає у нас відчуття, ніби воля, що заснована на почуттях, у деяких людей випереджає волю, що заснована на розумі й логіці. Тому я вважаю, що саме в такий період темряви абсолютні протилежності поєднуються, у суспільстві починає панувати хаос, і безпросвітні замисли й дії різних джерел зла затьмарюють обличчя землі» [4, с. 216–217]. Мир, толерантність і діалог може забезпечити лише панування цілісної просвіти науковими знаннями та релігійною мораллю. Право формує суспільну єдність, чесноти громадян забезпечують солідарність, а віра гарантує братерські стосунки [4, с. 314]. Цілісне знання, у центрі якого перебувають ідеалістична метафізика і релігія, мають виховувати суспільство, надаючи йому «душу», тоді як право є лише «тілом» для соціуму. Важлива роль релігії у суспільстві, на думку Ф. Гюлена, не суперечить демократії, оскільки для Туреччини, мусульманських країн, ЄС має бути така сама присутність релігійного в соціальному і політичному житті, як і у США [4, с. 340]. Турецький проповідник звертає увагу на те, що просвітницька робота можлива навіть за умов відсутності правової системи, це покликання є найбільш важливим для майбутнього націй. «Неуцтво можна перемогти завдяки освіті, бідність – завдяки роботі й капіталу, а внутрішній розкол і сепаратизм – завдяки єдності, діалогу й терпимості. Тому що вирішення всіх проблем у цьому житті залежить від людей, освіта є найбільш ефективним засобом незалежно від того, маємо ми паралізовану соціальну й політичну систему чи злагоджену» [4, с. 282].

Мусульманська теологія Ф. Гюлена багато у чому суголосна із християнською богословською думкою доби постмодерну. У час кризи довіри до схоластичного способу мислення та поверхневого раціоналізму християнські теологи звертаються до феноменології як надійного методу теологічного мислення. При цьому предметом для феноменологічного споглядання стає краса світу, яка є відображенням любові Бога до свого творіння. Згідно із сучасною християнською теологією виключно любов являє дійсний характер Бога, і лише як Любов Бог є самоочевидною і самореферентною істиною. Саме тому «першою теологією» стає «теоестетика» – вчення про сприйняття Бога як краси і любові, сприйняття «очима віри», спогляданням оновленої людини. Це вчення розвивається католиками Г.У. фон Бальтазаром і Ж.-Л. Маріоном, православними Дж. Мануссакісом і Д. Гартом, протестантами Дж. Мілбанком і К. Пікстком. Але найважливіші збіги спостерігаємо у соціальному вченні християн і теології Ф. Гюлена. Папа Бенедикт XVI у своїй головній енцикліці «Любов в істині» наголошує на тому, що сучасне людство перетворилося на єдиний організм, в якому всі стали близькими одне до одного і потрапили у відносини взаємозалежності. Всі сучасні кризи, на його думку, неможливо подолати у локальних середовищах. Сучасному людству бракує мотивації для встановлення правового порядку та громадянської солідарності. Відповідно до вчення папи Бенедикта XVI, останнім ресурсом для подальшого розвитку людства залишається любов, яка є рушійною силою життя.

Суголосність ісламської теології Ф. Гюлена та християнської богословської думки постмодерну відкриває нові перспективи для екуменічного діалогу, в якому предметом для роздумів та спільної дії стають замість догматів – відносини Бога і людини, замість «діалогу цивілізацій» – принципи співжиття у єдиному соціальному просторі любові, права і солідарності.

Релігієзнавчий аналіз основних положень теорії Ф. Гюлена щодо толерантності та екуменічного діалогу, прав людини і цінності життя доводить, що основою для мусульманської теології цього турецького проповідника є богослов'я любові. Мусульманська теологія Ф. Гюлена є спробою поєднання ідеалів соціально-політичного консерватизму з ідеями релігійної відкритості, толерантності та діалогу. «Відкритий іслам» Ф. Гюлена ґрунтується на поміркованій інтерпретації коранічних і традиційних цінностей іс-

ламської цивілізації. Важливим елементом цієї теології є вчення про абсолютну цінність життя. На основі Корану Ф. Гюлен обґрунтовує власне вчення про права людини, яке характеризується перевагою індивідуальних прав над правами народу, визнанням рівності та легітимізацією релігійної свободи. На думку Ф. Гюлена, у світі точиться боротьба між релігією, наукою, просвітою, цивілізованістю з одного боку й атеізмом, неуттвом, егоїзмом та нецивілізованістю з іншого боку. Релігійні конфлікти, тероризм і фундаменталізм є проявом поверхового знання віруючими власних традицій, інструментального підходу до наукових знань, засвоєння окремих досягнень цивілізації з ігноруванням цілісності загальнолюдської та місцевих культур.

Література

1. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон. – М. : АСТ, 2006. – 571 с.
2. Варбанець П.А. Роль лаїцизму у процесі модернізації традиційних суспільств ісламського Сходу : дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.04 / П.А. Варбанець ; НАН України, Ін-т світ. економіки і міжнарод. відносин. – К., 2004. – 188 с.
3. Шлыков П. Направления и динамика процесса десекуляризации в Турции / П. Шлыков // Монтаж и демонтаж секулярного мира. – 2014. – С. 362–402.
4. Гюлен Ф. Діалог і толерантність / Ф. Гюлен ; з тур. пер. О. Зубань, В. Підвойний. – К. : Вид-во Жупанського, 2012. – 376 с.
5. Kramer H. A Changing Turkey. The Challenge to Europe and the United States / H. Kramer. – Washington : Brookings Institution Press, 2000. – 304 p.
6. Фейхуллах Гюлен и его движение. Интервью с Хараном Явюзом // Портал-кредо [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.portal-credo.ru/site/?act=news&id=61843>.
7. Варбанець П. Модель ліберального ісламу в Туреччині як перспектива синтезу традиції і модерніти / П.А. Варбанець // Дослідження світової політики. – 2004. – Вип. 28. – С. 113–131.
8. Троль К. Вопросы мусульман – ответы христиан / К. Троль ; пер. з нім. – К. : Дух і літера, 2011. – 280 с.
9. Будущее за исламом. Эпизоды биографии Саида Нурси // Рисале-и Нур [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nurru.com/modules/cjaycontent/index.php?id=67>.

Анотація

Райцинець А. В. Відкритість мусульманської теології Фетхуллага Гюлена. – Стаття.

У статті досліджуються мусульманська теологія Ф. Гюлена як спроба поєднання ідеалів соціально-політичного консерватизму з ідеями релігійної відкритості, толерантності та діалогу. «Відкритий іслам» Ф. Гюлена ґрунтується на поміркованій інтерпретації коранічних і традиційних цінностей ісламської цивілізації. Доводиться, що важливим елементом цієї теології є вчення про абсолютну цінність життя. На основі Корану Ф. Гюлен обґрунтовує власне вчення про права людини, яке характеризується перевагою індивідуальних прав над правами народу, визнанням рівності та легітимізацією релігійної свободи. Ф. Гюлен заперечує теорію «зіткнення

цивілізацій». На думку Ф. Гюлена, у світі точиться боротьба між релігією, наукою, просвітою, цивілізованістю з одного боку й атеізмом, неуттвом, егоїзмом та варварством з іншого боку. Релігійні конфлікти, тероризм і фундаменталізм є проявом поверхового знання віруючими власних традицій, інструментального підходу до наукових знань, засвоєння окремих досягнень цивілізації з ігноруванням цілісності загальнолюдської та місцевих культур.

Ключові слова: іслам, християнство, теологія, екуменізм, міжрелігійний діалог.

Аннотация

Райцинець А. В. Открытость мусульманской теологии Фетхуллага Гюлена. – Статья.

В статье исследуются мусульманская теология Ф. Гюлена как попытка сочетания идеалов социально-политического консерватизма с идеями религиозной открытости, толерантности и диалога. «Открытый ислам» Ф. Гюлена основывается на умеренной интерпретации коранических и традиционных ценностей исламской цивилизации. Доказывается, что важным элементом этой теологии является учение об абсолютной ценности жизни. На основе Корана Ф. Гюлен обосновывает собственное учение о правах человека, которое характеризуется преимуществом индивидуальных прав над правами народа, признанием равенства и легитимизацией религиозной свободы. Ф. Гюлен отрицает теорию «столкновения цивилизаций». По мнению Ф. Гюлена, в мире идет борьба между религией, наукой, просвещением, цивилизованностью с одной стороны и атеизмом, невежеством, эгоизмом и варварством с другой стороны. Религиозные конфликты, терроризм и фундаментализм является проявлением поверхностного знания верующими собственных традиций, инструментального подхода к научным знаниям, усвоения отдельных достижений цивилизации при игнорировании целостности общечеловеческой и местных культур.

Ключевые слова: ислам, христианство, теология, екуменизм, межрелигиозный диалог.

Summary

Raytsynets A. V. The openness of Muslim theology of Fethullah Gulen – Article.

The article deals with Muslim theology F. Gulen as an attempt to mix the ideals of social and political conservatism of the religious ideas of openness, tolerance and dialogue. “Discover Islam” F. Gulen is based on a moderate interpretation of Koran’s and traditional values of the Islamic civilization. It is proved that an important element of this theology is the doctrine of the absolute value of life. Based on the Koran justifies F. Gulen own doctrine of human rights, which is characterized by a predominance of individual rights over the rights of the people, equality of recognition and legitimization of religious freedom. F. Gulen denies the theory of the “clash of civilizations”. For F. Gulen in the world does not stop the struggle between religion, science, education, civilization on the one hand, and atheism, ignorance, selfishness and barbarism on the other. Religious conflicts, terrorism, and fundamentalism is a manifestation of superficial knowledge of believing their own traditions, instrumental approach to scientific knowledge, mastering the individual achievements of civilization while ignoring human integrity and local cultures.

Key words: Islam, Christianity, theology, ecumenism, interreligious dialogue.